

**YURIDIK XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SUN'IY
INTELLEKTDAN FOYDALANISH VA UNING HUQUQIY ASOSLARI**

Yoqubjonov Ma'rufjon Odiljon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi
yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: *ushbu tezisdagi sun'iy intellektning (SI) yuridik xizmat ko'rsatish sohasiga kirib kelishi natijasida yuzaga kelayotgan huquqiy, axloqiy va tashkiliy masalalar chuqur tahlil qilinadi. Tezis SI ning yuridik faoliyatdagi qo'llanish sohalariga — shartnoma tahlili, da'vo arizalari tayyorlash, sud amaliyoti tahlili, hujjatlarni avtomatlashtirish, mijozlar bilan muloqotni raqamlashtirish kabi jarayonlarga alohida e'tibor qaratadi. Shuningdek, xalqaro tajribaga tayangan holda SI asosida ishlaydigan yuridik tizimlarning afzalliklari, xavflari va etik cheklovlari yoritiladi. SI ni joriy etishda inson nazorati, mas'uliyat, shaffoflik, sifat nazorati, ma'lumotlar xavfsizligi, algoritmik xolislik kabi prinsiplarga qat'iy amal qilish zarurligi asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, yuridik xizmat, LegalTech, raqamli transformatsiya, shartnoma tahlili, sud amaliyoti, raqamlashtirish, inson nazorati, ma'lumotlar xavfsizligi, etik me'yorlar, xalqaro tajriba, AI Act, huquqiy innovatsiya, yuridik texnologiyalar.*

So'nggi yillarda insoniyat taraqqiyoti texnologik burilish davrini boshdan kechirmoqda. Bu jarayonning markazida esa sun'iy intellekt (SI) turibdi. Har bir sohada, jumladan yuridik xizmat ko'rsatish tizimida ham SI texnologiyalari inson faoliyatini samarali, aniq va tezkor qilishga xizmat qilmoqda. Hozirda yuridik amaliyot nafaqat qonun va huquq normalarini bilishni, balki ularni raqamli vositalar orqali tahlil qilish, hujjatlarni avtomatlashtirish, yuridik xulosalarni tezkor

tayyorlash kabi yangi ko'nikmalarni ham talab etmoqda. Shu boisdan, yuridik sohaga moslashtirilgan SI texnologiyalarining huquqiy asoslarini o'rganish dolzarb masalaga aylangan. Sun'iy intellekt nima? Ushbu tushuncha haqida olimlar tomonidan turli yondashuvlar mavjud bo'lsa-da. uning tabiati, shakllari, kundan kunga rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, biz siz uchun tushunarli, umumiy bo'lgan tushunchani keltirishga qaror qildik.

Eng umumiy ko'rinishda, sun'iy intellekt (SI) - kompyuter yoki kompyuter tomonidan boshqariladigan robotlarning aqlli mavjudotlarga o'xshash tarzda turli vazifalarni bajarish qobiliyati sifatida ta'riflanadi¹. Ya'ni, raqamli algoritmlar yordamida ularga ma'lum topshiriqlar o'qitilib, ularning xotirasiga yuklanadi.

Sun'iy intellekt tizimlari yuridik xizmatlarning turli bosqichlarida — shartnoma tuzish, da'vo arizalarini tayyorlash, normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, yuridik tavsiyalar berish va hatto sud jarayonlarida dalillarni baholash jarayonlarida — qo'llanilmoqda. Bu esa inson mehnatini yengillashtiribgina qolmay, huquqni qo'llash amaliyotida aniqlik, obyektivlik va vaqt tejamkorligini ta'minlaydi.

Biroq, yuridik xizmatda SI ni joriy etish faqat texnik jarayon emas — u o'zida huquqiy, axloqiy va falsafiy jihatlarni ham mujassam etadi. Yuridik qarorlar inson taqdiriga bevosita ta'sir ko'rsatishi bois, ularni avtomatlashtirishda inson omili va mas'uliyat masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, ushbu qo'llanma SIni yuridik xizmat sohasida qo'llashning huquqiy asoslari, etik chegaralari, amaliy uslublari va xalqaro tajribalari bilan tanishtiradi.

¹ Introduction to Artificial Intelligence and Fundamental Concepts, Dr Melike PALSÜ KURT.
<https://programs.comcec.org/wp-content/uploads/2025/08/Introduction-to-AI-and-Basic-Concepts.pdf>

Raqamli huquqiy transformatsiya davrida sun'iy intellekt (SI) yuridik xizmatlarning ajralmas qismiga aylanmoqda. Bugungi kunda SI texnologiyalari yuridik jarayonlarning turli bosqichlarida — hujjat tayyorlash, qonunchilik tahlili, shartnoma tuzish va baholash, sud amaliyotini o'rganish, mijozlar bilan muloqotni avtomatlashtirish kabi yo'nalishlarda faol qo'llanilmoqda. Bu imkoniyatlar yuristlarga nafaqat vaqtni tejash, balki inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytirish, qarorlarni obyektivroq shakllantirish imkonini beradi. Masalan, shartnoma tahlili jarayonida sun'iy intellekt tizimlari turli namumalarni avtomatik tanib, ularning qonunchilikka muvofiqligini baholaydi. LawGeex² yoki Kira Systems³ kabi platformalar minglab shartnomalarni bir necha soniya ichida solishtirib, riskli bandlarni ajratib beradi. Shu orqali yuridik bo'limlar murakkab tahlillarni soatlab o'tkazish o'rniga bir necha daqiqada tayyor xulosaga ega bo'ladi. Bundan tashqari, LexisNexis⁴, Casetext CoCounsel⁵ va Harvey AI⁶ kabi tizimlar yuristlarga normativ-huquqiy hujjatlar bazasida izlash, sud amaliyotini o'rganish, huquqiy hujjatlar tayyorlash imkonini beradi. Ular tabiiy tilni tushunish algoritmlari yordamida foydalanuvchining savoliga huquqiy mantiq asosida javob beradi. Misol uchun, yurist “mehnat shartnomalarini bekor qilish tartibi” haqida so'rasa, tizim unga nafaqat tegishli modda va normani, balki sud amaliyotidan olingan misollarni ham taqdim etadi.

² <https://www.lawgeex.com/company>.

³ <https://www.litera.com/products/kira/gen-ai>.

⁴ <https://www.lexisnexis.com/en-us/products/counselink/clm.page>.

⁵ <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/cocounsel-legal>.

⁶ <https://www.harvey.ai/platform/assistant>.

Yuridik xizmatlarda SI dan foydalanishning yana bir yoʻnalishi — mijozlar bilan muloqotni avtomatlashtirishdir. Chatbotlar, masalan, DoNotPay⁷ yoki LawDroid⁸, foydalanuvchilarga oddiy huquqiy masalalarda yordam beradi: da'vo arizasi yozish, jarimalarni tekshirish, murojaatlarni shakllantirish kabi. Shu orqali yuridik xizmatlar aholining keng qatlamlariga tezkor va soddalashtirilgan shaklda yetkaziladi.

Uslubiy jihatdan qaraganda, Yuridik xizmatda SI vositalarini qoʻllashni uch bosqichda tasvirlash mumkin:

1. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish bosqichi — qonunlar, shartnomalar, sud qarorlari va huquqiy amaliyotlar SI tizimlariga yuklanadi.
2. Avtomatlashtirilgan fikrlash bosqichi — SI oʻrganilgan ma'lumotlardan tahliliy natijalar, tavsiyalar va qaror variantlarini ishlab chiqadi.
3. Inson nazorati va yakuniy huquqiy baho bosqichi — yuristlar sun'iy intellekt tavsiyalarini tahlil qilib, ularni amaliy qarorlarga aylantiradilar.

Bu bosqichlarning barchasida asosiy tamoyil — inson nazorati va yuridik mas'uliyatni saqlashdir. Sun'iy intellekt vositasi faqat yordamchi rolni bajaradi, yakuniy huquqiy xulosa esa inson, ya'ni yurist tomonidan berilishi lozim.

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarini yuridik faoliyatga samarali integratsiya qilish — bu oddiy texnik jarayon emas, balki institutsional, axloqiy, huquqiy va tashkiliy tayyorgarlikni talab etadigan kompleks bosqichdir. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuridik tizimlarda SI muvaffaqiyatli ishlashi uchun

⁷ <https://donotpay.com>.

⁸ <https://lawdroid.com>.

davlat siyosati, kasbiy malaka tizimi va raqamli infratuzilma bir yo'nalishda harakat qilishi kerak. Shu nuqtai nazardan, quyidagi uslubiy tavsiyalar ishlab chiqiladi:

Birinchidan, huquqiy jarayonlarni raqamlashtirish darajasini baholash zarur. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida SI dasturlari "The European Union Artificial Intelligence Act" qonuniga asosan sinovdan o'tkazilib, qaysi sohalar avtomatlashtirishga SI ni joriy qilishga tayyorligi aniqlanadi. O'zbekistonda ham Adliya vazirligi huzurida yuridik xizmatlarning raqamli tahlil tizimi joriy etilib, sud, notariat va advokatura tizimlarining raqamli yetuklik darajasi aniqlanishi hamda boshqa sohalarda ham SI instrumentlari qo'llanilishidan oldin fuqarolarga, mijozlarga, ularni shaxsga doir ma'lumotlariga ziyon yetkazmasligi o'rganilishi lozim.

Ikkinchidan, yuridik xodimlarning raqamli savodxonligini oshirish — jahon tajribasidagi eng muhim yo'nalishlardan biri. Masalan, Singapurda Singapur huquq akademiyasi (SAL) va AI Singapore (AISG) generativ sun'iy intellekt (GenAI)ning rivojlanishi bilan yuzaga kelayotgan o'zgarishlar davrida yuristlarni qo'llab-quvvatlash uchun hamkorlik qilmoqda⁹. Ular yangi sertifikatlash sxemasini ishlab chiqmoqda, bu huquqshunoslarni sun'iy intellekt sohasidagi qonun va amaliyot bo'yicha mutaxassis sifatida tan oladi. Sxema axloq, boshqaruv va maxfiylik masalalarini o'z ichiga oladi va yuristlarni Yevropa Ittifoqi, Xitoy va AQSH kabi mamlakatlarda joriy etilayotgan SI me'yorlari bilan tanishtiradi. Shu bilan birga, bu sxema Singapur huquq akademiyasining ma'lumotlar va raqamli

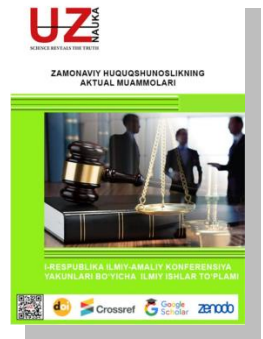
⁹ https://sal.org.sg/articles/singapore-academy-of-law-provides-lawyers-with-leg-up-in-navigating-ai-for-legal-practice/?utm_source=chatgpt.com.

iqtisodiyot bo'yicha mavjud akkreditatsiyasini to'ldiradi. Shu kabi model O'zbekiston yuridik oliygohlari va malaka oshirish institutlarida joriy qilinishi zarur, bunda yuridik ta'limga "Legal Informatics" va "AI in Law" kabi fanlar kiritilishi foydali bo'ladi.

Uchinchidan, etika va inson nazoratining kafolatlanishi — har bir SI loyihasining ajralmas qismi bo'lishi shart. Yevropa Kengashining 2019-yildagi "SI tavsiyasi" (Recommendation of the Council on Artificial Intelligence)da qayd etilganidek, yuridik qaror qabul qilishda inson omili doimo yakuniy so'zni aytishi kerak. Shu sababli, O'zbekiston yuridik amaliyotida ham "Inson nazorati ostidagi SI" modeli joriy qilinib, yuristlar SI tavsiyalarini tahlil qiluvchi asosiy subyekt sifatida saqlanib qolishi zarur.

To'rtinchidan, tajriba almashish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish lozim. Estoniya, Koreya Respublikasi, Finlandiya va Kanada kabi davlatlarda sud tizimlari SI asosida ishlayotgan "pilot" loyihalar bilan tanishish O'zbekiston uchun muhim tajriba bo'ladi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar — OECD, WIPO va ITU doirasida ishlab chiqilgan "AI Governance Frameworks" hujjatlariga mos milliy yo'riqnoma ishlab chiqish zarur.

Beshinchidan, huquqiy innovatsion laboratoriyalar (Legal Innovation Labs) tashkil etish lozim. Bunday markazlar SI algoritmlarini mahalliy qonunlar, til va sud amaliyoti asosida sinovdan o'tkazib, yuridik texnologiyalarni milliy muhitga moslashtirish imkonini beradi. Shu orqali O'zbekiston nafaqat SI texnologiyalarini iste'mol qiluvchi, balki ishlab chiquvchi mamlakatga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Introduction to Artificial Intelligence and Fundamental Concepts, Dr Melike PALSÜ KURT. <https://programs.comcec.org/wp-content/uploads/2025/08/Introduction-to-AI-and-Basic-Concepts.pdf>.
2. <https://www.lawgeex.com/company>.
3. <https://www.litera.com/products/kira/gen-ai>.
4. <https://www.lexisnexis.com/en-us/products/counsellink/clm.page>.
5. <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/cocounsel-legal>.
6. <https://www.harvey.ai/platform/assistant>.
7. <https://donotpay.com>.
8. <https://lawdroid.com>.
9. https://sal.org.sg/articles/singapore-academy-of-law-provides-lawyers-with-leg-up-in-navigating-ai-for-legal-practice/?utm_source=chatgpt.com.